

УДК 37.014:159.955(519.5)

Ольга ГОРБАЧУК-НАРОВЕЦЬКА
ФІЛОСОФІЯ ДЛЯ ДІТЕЙ:
ПІВДЕННОКОРЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

Стаття представляє огляд ідей професора Національного університету Гьонсан Джин Ван Парка стосовно доцільності викладання філософії для дітей, починаючи з початкової школи. Проаналізовано його концепцію демократичної громадянської освіти через філософію. На основі проведеного професором Парком майстер-класу з «Філософії для дітей» визначено мету, підґрунтя, основні етапи здійснення філософського заняття з дітьми, функції вчителя, допоміжні матеріали. Ключовими складовими такої роботи є спільний пошук розв'язання апорії, тренування критичного, креативного та дбайливого мислення, читання та обговорення адаптованих філософських текстів.

Ключові слова: демократична освіта, філософія для дітей, критичне мислення, навчання емоціям, навички пошуку.

Інтенсивний соціально-економічний розвиток сучасного суспільства формує відповідні вимоги культурно-освітній сфері, яка опікується вихованням та навчанням і забезпечує умови подальшої успішної діяльності людини. Відтепер найосновнішим завданням цієї галузі визначається сприяння становленню громадянина, здатного мислити вільно, критично та аналітично, здатного приймати гнучкі рішення та швидко розв'язувати різні проблемні ситуації. Запорукою здійснення такої функції є якісна філософська освіта.

Ще у кінці 60-х років ХХ століття американський педагог Метью Ліпман у своїй фундаментальній праці «Відкриття філософії» доводить можливість та необхідність викладання філософії не лише у школі, але й для дітей дошкільного віку [1]. Дослідження його Інституту вдосконалення філософії для дітей (*Institute for the Advancement of Philosophy for Children*) на базі Університету Монтклер здійснюються задля безперервних розробок адаптованих курсів «Філософія для дітей» для 50 країн світу. Сьогодні ЮНЕСКО проводить

цілеспрямовану діяльність з метою популяризації філософії та її інтеграції у дошкільні та шкільні навчальні програми у тих державах, де вона з певних причин не вивчається, а також з метою підтримки викладання філософії там, де це за певних умов стає неможливим. Результати такої політики представлені у численних офіційних звітах ЮНЕСКО: «Філософія: школа свободи» [2], «Рекомендації з викладання філософії у Європі та Північній Америці» [6], «Викладання філософії у Азії та Океанії» [4], «Викладання філософії у Африці: англомовні країни» [3], «Викладання філософії у Латинській Америці та Карибському регіоні» [5].

В Україні, на жаль, дійсно філософські курси викладаються переважно на рівні вищої освіти. Найявний у навчальних програмах старших класів середньої школи предмет під назвою «Людина і світ» має на меті представляти узагальнені знання з філософії, політології, соціології, культурології тощо. Однак у дійсності учні найчастіше отримують уривчастий теоретичний матеріал. Розвиток же практичних умінь та навичок – мається на увазі, навичок критичного, аналітичного мислення – практично не здійснюється або через брак часу (17–35 годин на рік), або через недостатню фахову підготовку викладача. Тому залишається нагальною потреба у розробці таких навчальних філософських курсів, які б охоплювали по можливості дошкільну, початкову і вищу середню освіту та дійсно навчали дітей самостійно критично мислити, ставити запитання та шукати відповіді, розв'язувати проблеми та приймати відповідальні рішення. У процесі створення відповідних навчальних програм успішний досвід інших держав є прикладом для наслідування та раціонального запозичення.

У цьому контексті приїзд до України професора Національного університету Гьонсан (Південна Корея), президента організації «Філософія для дітей та молоді» у Азії та на території Тихого океану Джин Ван Парка є актуальним з огляду на можливість безпосереднього знайомства із практикою викладання філософії у Республіці Корея. За тиждень свого перебування у нашій країні професор Парк прочитав три лекції та провів майстер-клас з методології викладання філософії для дітей молодшого віку.

Варто зауважити, що південнокорейський вчений є учнем М. Ліпмана, довгий час працював з ним в Університеті Монтклер. Після повернення до Республіки Корея він успішно адаптував та впровадив розроблений у США курс з «Філософії для дітей». На зустрічах із українськими вченими та педагогами професор Парк постійно порівнював освітні проблеми сучасної України із ситуацією у Південній Кореї кілька десятків років тому. Виявляючи багато спільних рис, філософ наголошував на тій критичній межі кризового становища суспільства, культури та освіти, коли громадськість та державні діячі повинні об'єднатися задля пошуку оптимального розв'язання проблеми. Одним

із таких відповідальних рішень є трансформація усєї освітньої системи відповідно до новітніх вимог та потреб, яка включає інтеграцію філософських дисциплін у дошкільний та початковий шкільний рівні.

За словами професора Парка, за період викладання філософії дітям загальний інтелектуальний рівень громадян Південної Кореї значно підвищився, покращилося демократичне виховання. Якісна освіта стимулювала соціально-економічний розвиток країни, яка за декілька десятиліть стала однією із провідних держав світу (входить до четвірки так званих «Азіатських тигрів»). Такі показники є результатом пильної уваги чиновників, освітян та пересічних громадян до духовного та розумового формування дітей.

На своїх зустрічах професор Парк намагався роз'яснити ті переваги, які філософська освіта надає людині (дитині, молодій особі, дорослому) у сучасному мінливому та суперечливому світі. Його відкрита лекція «Демократична громадянська освіта через філософію» (*“Democratic Citizenship Education Through Philosophy”*), прочитана в рамках методологічного семінару «Філософія, екзистенція, комунікація» в Інституті філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, представила доцільність раннього вивчення філософії для формування цілісної громадянської свідомості.

За словами ученого, сильна демократія неможлива без громадян, здатних до серйозної конструктивної критики. Заняття філософією як сферою розвитку мисленневих навичок найвищого порядку є необхідним для формування та висування таких суджень. Філософська освіта, окрім загального ознайомлення із різними філософськими школами, їхніми основними представниками та ідеями, тренує вміння розуміти знання демократії (*knowledge of democracy*), усвідомлено його практикувати, налагоджувати комунікацію, розсудливо вирішувати проблему спільно або самотійно. Успішна реалізація основної функції такої освіти – навчання мисленню – можлива за умови її поширення на початкову школу.

Із раннього віку діти вивчають демократичні цінності на базі соціальних дисциплін. Викладання останніх здійснюється на основі філософського підходу, відповідно до якого знання є усвідомленим. Таким чином, заняття філософією відбуваються у контексті оцінювання критеріїв демократичної громадянської освіти. Результатами повинні стати здобуте усвідомлене знання про цінності, вміння його застосувати на практиці та набуті навички експерта (*inquiry skills*).

Переорієнтація філософської освіти із суто історико-філософського дискурсу на прикладний рівень тренування мислення спричинена потребою демократичного суспільства в автономних самотійно діючих особистостях, які керуються лише вільною раціональністю. Така вимога розповсюджується і на дітей: вони теж мають свої проблеми, які повинні навчитися вирішувати.

Це вміння проявляється у здатності до постановки питання, до здійснення вибору з альтернативних варіантів, до прийняття відповідального рішення. Подібні навички дослідника здобуваються дитиною завдяки заняттям саме філософією.

Тож остання постає практикою розумної дії. Вона забезпечує становлення критичного, креативного та небайдужого мислення (*caring thinking*). Завдяки такій контекстній автономії особистості демократія здійснюється не як технологія (що ми бачимо зараз в Україні), а як мистецтво, підґрунтям якого є суспільна гармонія. Отже, філософія – і власне заняття філософією – інтерпретуються також як мистецтво, мистецтво думати.

Ці теоретичні засади здійснення філософської освіти для дітей були практично апробовані на майстер-класі професора Парка на Міжнародному науково-практичному семінарі «Філософія для дітей: міркуємо сумніваючись», який відбувся у рамках IV Міжнародного наукового форуму «Простір гуманітарної комунікації» 28–30 жовтня 2011 року на базі Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Розпочавши з ідейного підґрунтя, учений визначає детермінантами навчально-викладацької роботи конструктивістську, постмодерну та прагматичну парадигми. Конструктивізм характеризується зорієнтованим на студента навчанням, домінуванням навичок мислення, зверненням до розвитку здібностей спільного пошуку. Постмодернізм акцентує увагу на індивідуальному судженні, на контекстуальності, на багатовимірності процесів. Прагматизм – результат контекстуального знання – продукує сприйняття емоції як розумової здатності, висуває вимогу самокорекції, пропонує функціональний концепт істини, критерієм якої є добробут людини (американський прагматизм Вільяма Джеймса). Як наголошує професор Парк, прагматизм сприймається у першу чергу у контексті здобування впливового дієвого знання (*action oriented knowledge*). Таким чином, навчання вже не є простим процесом засвоєння готової інформації (як, на жаль, в українських школах та вузах), а перетворюється на процедуру створення, конструювання та аналізу знання під час роботи у класі.

Як зазначалося вище, метою навчання філософії, точніше філософуванню, є формування навичок пошуку (*inquiry skills*). Вони проявляються у вигляді здатності до проблематизації, до концептуалізації (прояснення), до аргументації, до уявлення, до співпереживання, до критичного, аналітичного та дбайливого (*caring*) знання. Важливим елементом філософської освіти для дітей є тренування вміння спільного пошуку, який включає можливість слухати іншого, бажання здійснювати діалог та підтримувати співпрацю, здатність до самокорекції. У такій ситуації учитель виступає у ролі помічника (*facilitator*), який допомагає побудувати конструктивну спільну роботу учнів. Ще одним важливим завданням наставника є побудова (*scaffold*) системи нового знання, нових

навичок у дитини, базуючись на наявному знанні останньої. Тож роль учителя є ключовою у процесі заняття філософією.

Він, знаючи схему ідеального мислення, повинен пропонувати апорію (невирішену проблему) дитині та проводити її через усі пункти схеми. Лише виконуючи функцію провідника (*facilitator*), провокатора, учитель зможе досягти бажаного результату – розвитку в учня навичок критичного, креативного та дбайливого (часто неусвідомлюваного) мислення. Схема ідеального мислення, за професором Парком, складається із таких покрокових елементів:

1. постановка запитання
2. прояснення
3. знаходження альтернатив, формулювання гіпотез
4. аналіз очікуваних результатів альтернатив
5. висновок
6. вибір найкращої альтернативи
7. фальсифікація (фільтр цієї альтернативи)
8. висновкою

Оскільки діти живуть у технічному світі, вони повинні бачити, чому їх навчають. Зазвичай їм важко зрозуміти, вивчити та запам'ятати абстрактні поняття, тому професор Парк рекомендує унаочнювати останні, розвішуючи плакати із назвами концептів у класі або вдома. Потрібно постійно пояснювати дитині, яку навичку вона розвиває, що саме вивчає. Таке акцентування на технічному боці процедури навчання сприятиме більшому залученню дитини у процес мислення. Це у свою чергу допоможе розв'язати проблему тотального і часто безконтрольного користування комп'ютером та соціальними мережами, які притупляють мисленнєву діяльність.

Паралельно із засвоєнням абстрактних понять учні за допомогою наставника повинні навчитися ставити загальні питання. У цій ситуації учитель має проявити вміння переформулювати дитячі конкретні питання так, щоб вони стали загальнішими. Таким чином, крок за кроком він повинен привести учнів до постановки найзагальнішого абстрактного запитання. У процесі подібної класної роботи критичне та креативне мислення кожного з них врівноважується.

Оскільки філософська освіта дітей спрямовується на розвиток навичок спільного пошуку, то професор Парк приділяє особливу увагу методиці викладання саме у цьому контексті. До кожного із названих раніше елементів (слухання, діалог, співпраця, самокорекція) південнокорейський учений пропонує відповідну тілесну схему поведінки. За його словами, учитель повинен на власному прикладі продемонструвати, як потрібно уважно слухати співрозмовника. Залучаючи китайську методику, професор Парк радить практикувати

прямий погляд, «нашорошувати» вуха, слухати серцем (тобто підключати свідомість). Під час постановки запитання мова тіла теж відіграє велике значення: демонстрація уважності, ввічливості та нейтральності спонукає до продовження діалогу та пошуку спільних відповідей. Професор виділяє важливість цієї складової навчального процесу, оскільки задану учителем тілесну норму учні згодом починають наслідувати.

Одним із найскладніших завдань наставника є сприяння розвитку кожного учня, а не окремих особистостей. Учитель повинен побудувати заняття так, щоб дати можливість висловитись усім. Він має створити таку атмосферу, щоб діти, які зазвичай відмовчуються, змогли перебороти свій страх. Професор Парк наголошує на унікальності та цінності умінь кожної дитини. З огляду на це, учитель має своїм завданням здійснювати відбір найбільш плідних ідей, уникаючи оцінки знань.

Акцентуючи увагу на особливій ролі філософії у проблематизації, південнокорейський філософ пропонує апелювати до уяви дитини, яка повинна по своєму поставити проблему. Учитель у такому випадку залишається осторонь, надає свободу вибору дітям для схоплення такого питання, яке їх дійсно цікавить. Однак він повинен зуміти організувати роботу класу на спільну побудову найкращого запитання, таким способом навчаючи їх взаємодії.

Професор Парк зазначає обов'язкову підтримку в зусиллях мислення з боку суспільства, батьків, класу та вчителя. Одночасно із наданням власне конкретних допоміжних засобів (інформаційних матеріалів, порад тощо) варто також постійно підкреслювати вимогу самокорегування, оскільки дітям це дається важко. Таким чином, лише у випадку дотримання процедури спільного пошуку та збереження поваги до кожної думки можливий прогрес.

Аналізуючи матеріал, за яким здійснюється навчання філософії, професор Парк звертається до творів М. Ліпмана, спеціально розроблених для дітей віком від 6 до 18 років. Для вікової групи 6–7 років це твір «Елфі» (*“Elfie”*), для дітей віком 8–9 років твір «Кіо та Гусь» (*“Kio and Gus”*), 9–10 років – «Піксі» (*“Pixie”*), 11–12 років – «Відкриття Гаррі Стоттелмейера» (*“Harry Stottlemeier’s Discovery”*) та «Ліса» (*“Lisa”*), 12–14 років – «Суки» (*“Suki”*) та 15–18 років – «Марк» (*“Mark”*).

Для усіх цих розповідей характерним є узагальнений образ філософа, який говорить вустах дітей. У них відсутній аналіз і нічого не стверджується. Вони лише показують, як можливо здійснювати філософію у повсякденному житті. Це реалізується через звернення до емоційного аспекту. Зазвичай класичні філософські твори не залучають емоції та досвід повсякденного життя. Своєрідним новаторством М. Ліпмана стало поширення його переконання в необхідному емоційному забарвленні процесу вивчення та здійснення філософії (у цьому погляді простежуються впливи прагматизму, конструктивізму та постмодернізму). Навчання емоціям здійснюється завдяки нарративному підхо-

ду, коли учитель виразно читає текст дітям, чітко демонструючи мимічно та інтонаційно усі емоційні моменти. Таким чином, історії М. Ліпмана, запозичені професором Парком для роботи з дітьми у Південній Кореї, представляють собою навчальну модель філософування: із наведенням апорії та алгоритму її вирішення.

На останок варто відзначити позитивні емоції та враження, які залишилися після зустрічей із професором Джин Ван Парком. Є надія, що натхненні його майстер-класом освітяни зможуть спільно створити якісну програму із філософії для українських шкіл. Українська освіта сьогодні знаходиться у кризовому становищі, схожому до того, яке система Південної Кореї переживала кілька десятиліть тому. Варто скористатися її досвідом реформування усіх рівнів освіти й всебічного залучення філософського матеріалу задля гідного інтелектуального розвитку українських дітей.

Література:

1. Lipman, M. *Discovering Philosophy* / M. Lipman. – New York: Appleton-Century-Crofts, 1969. – viii, 504 p. – (Series “The Century Philosophy Series”).
2. *Philosophy: A School of Freedom. Teaching Philosophy and Learning to Philosophize: Status and Prospects.* – Paris : United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2007. – 279 p.
3. *Teaching Philosophy in Africa: Anglophone Countries.* – Paris : UNESCO, 2009. – 59 p.
4. *Teaching Philosophy in Asia and the Pacific.* – Paris : UNESCO, 2009. – 83 p.
5. *Teaching Philosophy in Latin America and the Caribbean.* – Paris : UNESCO, 2009. – 71 p.
6. *Recommendations on the Teaching of Philosophy in Europe and North America* [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: [http://sophia.eu.org/News/Recommendations%20on%20the%20teaching%20of%20philosophy%20in%20Europe%20and%20North%20America\[1\].pdf](http://sophia.eu.org/News/Recommendations%20on%20the%20teaching%20of%20philosophy%20in%20Europe%20and%20North%20America[1].pdf).

Ольга Горбачук-Наровецькая. Философия для детей: южнокорейский опыт.

Статья включает обзор идей профессора Национального университета Гьенсан Джин Ван Парка о целесообразности преподавания философии для детей, начиная с начальной школы. Проанализирована его концепция демократичного гражданского образования через философию. На основании проведенного профессором Парком мастер-класса по «Философии для детей»

определены цель, базис, основные этапы осуществления философского занятия с детьми, функции учителя, вспомогательные материалы. Ключевыми составляющими такой работы является общий поиск решения апории, тренировка критического, креативного и переживающего мышления, чтение и обсуждение адаптированных философских текстов.

Ключевые слова: демократическое образование, философия для детей, критическое мышление, обучение эмоциям, навыки исследования.

Olga Horbachuk-Narovetska. Philosophy for Children: South Korea Experience.

The article represents the review of ideas of Professor of Gyeongsang National University Jin Wann Park about the teaching appropriateness of philosophy for children beginning from the elementary school. His conception of democratic citizenship education from philosophical point of view is analyzed. The goal, basis, stages of carrying out of philosophical classes for children, teacher functions, auxiliary materials are determined based on Professor Park's master-class «Philosophy for children». Common search of aporia solution, exercising of critical, creative and emotional thinking, reading and discussing of adaptive philosophical texts are the key components of such work.

Keywords: democratic education, philosophy for children, critical thinking, emotion teaching, research skills.